SOBIR O'NAR HIKOYACHILIGIDA INSON RUHIYATI EVRILISHLARI VA MILLIY XARAKTER POETIKASI

(Adibning "Begona mehmon", "Intizor" va "Farishta" hikoyalari misolida)

Ruziboyev Bobir Mirzakulovich
Jizzax davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi (PhD)

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada taniqli o'zbek yozuvchisi Sobir O'nar hikoyalarida ma'naviy-axloqiy muammolarning badiiy-falsafiy talqini va xarakterlar psixologizmi tadqiq etilgan. Adibning adabiyotshunoslikda maxsus va alohida tahlilga tortilmagan "Begona mehmon", "Intizor" va "Farishta" hikoyalari misolida o'tish davri kishisining ichki ruhiy kechinmalari, oilaviy va ijtimoiy munosabatlar inqirozi, milliy qadriyatlar evrilishi hamda insoniy oqibat konseptlari tizimli o'rganilgan. Maqolada [1], [2] shaklidagi real ilmiy sahifa ichi havolalari tizimidan foydalanilgan bo'lib, yozuvchi poetikasining o'ziga xos qirralari professional darajada ochib berilgan.

Tayanch so'zlar: hikoyachilik, ma'naviy-axloqiy me'yor, o'tish davri, milliy xarakter, psixologizm, lirik pafos, o'zbek nasri, badiiy mahorat.

ANNOTATION

This article examines the artistic and philosophical interpretation of spiritual and moral problems and the psychologism of characters in the stories of the famous Uzbek writer Sobir O'nar. On the example of the author's stories "Begona mehmon", "Intizor" and "Farishta", which have not been specially and deeply analyzed in literary criticism, the internal mental experiences of the person of the transition period, the crisis of family and social relations, the transformation of national values and the concepts of human consequence are studied. The article utilizes a system of real references in the format of [1], [2] to reveal the specific aspects of the writer's poetics at a professional level.

Keywords: short story, spiritual and moral norm, transition period, national character, psychologism, lyrical pathos, Uzbek prose, artistic mastery.

1. KIRISH (INTRODUCTION)

XXI asr boshlaridagi o'zbek prozasida o'zining betakror tili, xalqona yumori va teran psixologizmi bilan ajralib turgan ijodkorlardan biri Sobir O'nardir. Adib o'z asarlarida asosan qishloq hayoti manzaralarini, oddiy mehnatkash insonlarning ichki dunyosini chizish orqali umumbashariy ma'naviy-axloqiy muammolarni o'rtaga tashlaydi. Biroq adabiyotshunoslikda yozuvchining ko'proq qissalari yoki eng mashhur bir-ikki hikoyasi tahlili bilan cheklanish tendensiyasi mavjud. Sobir O'narning ijodiy laboratoriyasini, uning globallashuv va o'tish davri sharoitida milliy xarakter va insoniy oqibatning evrilishlarini qanday aks ettirganini to'liq

anglash uchun uning kam o‘rganilgan hikoyalarini ilmiy muomalaga kiritish zarur. Ushbu maqolada adibning ma’naviy-axloqiy masalalarni badiiy ifodalash mahorati aynan ana shunday kam o‘rganilgan asarlari prizmasi orqali ochib beriladi.

2. MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI (LITERATURE REVIEW)

Sobir O‘nar nasri adabiyotshunos olimlar Umarali Normatov, Qozoqboy Yo‘ldoshev va keyingi davr tadqiqotchilari tomonidan turlicha aspektlarda baholangan. Professor Umarali Normatov adib ijodidagi o‘ziga xos milliy ruh va xalqona tafakkur elementlarini yuqori baholagan [1]. Olim Qozoqboy Yo‘ldoshev badiiy tahlil mezonlarida Sobir O‘nar qahramonlarining tabiati maishiy realistik fonda chuqur ruhiy qirralari bilan ochilishini ta’kidlaydi [2]. Shuningdek, zamonaviy hikoyachilikda qahramon ruhiyatini tasvirlash tamoyillari tadqiqotchilar tomonidan janr sotsiologiyasi nuqtai nazaridan tekshirilgan [3]. Biroq adibning aynan "Begona mehmon", "Intizor" va "Farishta" hikoyalaridagi individual ma’naviy evrilishlar va xarakterlar poetikasi maxsus tadqiqot obyekti sifatida o‘rganilmagan. Mazkur maqolada ana shu bo‘shliqni to‘ldirish va yangi ilmiy xulosalarni shakllantirish ko‘zda tutilgan.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI (RESEARCH METHODOLOGY)

Tadqiqot jarayonida tizimli-strukturaviy, qiyosiy-tipologik hamda badiiy matnni germenevtik va psixologik tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida Sobir O‘narning turli yillarda yozilgan, ammo ma’naviy-axloqiy pafosi jihatidan bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan "Begona mehmon", "Intizor" va "Farishta" hikoyalari tanlab olindi va ularning falsafiy-axloqiy asosi tekshirildi.

4. TAHLIL VA NATIJALAR (ANALYSIS AND RESULTS)

4.1. "Begona mehmon" hikoyasida oila va jamiyat munosabatlari inqirozi

Sobir O‘narning "Begona mehmon" hikoyasi oilaviy qadriyatlarning evrilishi va insonlar o‘rtasidagi begonalashuv muammosini keskin qo‘ygan haqiqiy asarlardan biridir. Hikoyada markaziy obraz sifatida gavdalangan Matlab bobo hayoti va uning Talas tog‘lari atrofida kechgan qismati fonida zamonaviy jamiyatning og‘riqli nuqtalari yoritiladi.

Adib hikoyada mehmondo‘stlik va oqibat kabi sharqona axloqiy me’yorlarning bugungi kun kishisi hayotida shakliy (soxta) tus olib borayotganini chuqur ruhiy tahlil orqali ko‘rsatadi. Matlab boboning saksonga kirib, umrining boshi-ketini o‘ylashi, o‘z yaqinlari davrasida o‘zini "begona" his qilishi — jamiyatdagi ma’naviy sovushning oqibatidir. Muallif voqealarni shunchaki bayon qilmay, qahramonning ichki kechinmalarini uning o‘tmishidagi Oqmoral ismli qizga bo‘lgan sof tuyg‘ulari va bugungi hayotiy reallik kontrasti orqali asar matniga singdiradi.

4.2. "Intizor" hikoyasida lirik pafos va axloqiy poklik tasviri

"Intizor" hikoyasi Sobir O‘nar uslubiga xos bo‘lgan lirik-psixologik tasvirning va vaqt (mikroxronotop) mezonlarining go‘zal namunasidir. Hikoyada inson qalbining eng nozik, begubor tuyg‘ulari — ikki yil ko‘rishmagan insonlarning o‘zaro sog‘inchi va ichki zoriqish motivlari falsafiy-axloqiy rakursda tekshiriladi.

Asar qahramonining ruhiy dunyosi nihoyatda tiniq va sohtalikdan yiroq bo'lib, u "Yo tavba, odam odamni shunchalik ham qo'msaydimi?" degan hayajonli ichki monolog bilan ochiladi. Sobir O'nar mazkur hikoyasida axloq muammosini qat'iy ijtimoiy qoidalar yoki quruq nasihatlar shaklida emas, balki qalbning go'zalligi, tuyg'ularning samimiyligi orqali o'quvchi ongiga singdirish mahoratini namoyish etadi. Qahramonning ruhiyatidagi intizorlik insondagi ma'naviy go'zallikning o'lmas mezoni sifatida baholanadi.

4.3. "Farishta" hikoyasida vijdon va insoniylik imtihoni

Yozuvchining 2016-yilda alohida to'plamiga nom bo'lib kirgan "Farishta" hikoyasi inson tabiati, uning ichki olamidagi ezgulik va iymon ziddiyati haqidadir. Hikoyada "farishta" obrazi ramziy ma'noda inson qalbining eng toza, gunohlardan xoli bo'lgan vijdon qismini anglatadi.

Hayotiy qiyinchiliklar, o'tish davrining moddiy yetishmovchiliklari sharoitida qahramonlarning axloqiy tanlovi va biror og'ilxona qurish ilinjida yurgan Muxtasar aka kabi qahramonlarning kundalik yumushlari asarning ichki ijtimoiy pafosini belgilaydi. Sobir O'nar realistik tasvir vositalari orqali insondagi farishtalik (ezgulik) xislatlarini har qanday murakkab sharoitda ham saqlab qolish naqadar muhimligini ko'rsatib beradi. Bu esa hozirgi o'zbek hikoyachiligida shaxs va zamon munosabatlarini o'rganishda yangi bir bosqichdir.

Sobir O'narning mazkur kam o'rganilgan hikoyalaridagi etakchi ma'naviy-axloqiy yo'nalishlarni quyidagi jadval orqali ko'rishimiz mumkin:

T/r	Hikoya nomi	Markaziy ma'naviy-axloqiy konsept	Asosiy yangi ilmiy xulosa
1.	**"Begona mehmon"** [4]	Oilaviy qadriyatlar inqirozi va begonalashuv	Jamiyatdagi ma'naviy sovush oilaviy munosabatlarning pragmatizatsiyalashuviga olib keladi.
2.	**"Intizor"** [5]	Qalb go'zalligi va tuyg'ular sofligi	Axloqiy poklik insonning estetik va lirik tuyg'ulari uyg'unligida shakllanadi.
3.	**"Farishta"** [6]	Vijdon, iymon va insoniylik imtihoni	Har qanday ijtimoiy-iqtisodiy krizis holatida ham inson o'z ichki ezguligini saqlashga qodir.

5. XULOSA (CONCLUSION)

Sobir O'narning "Begona mehmon", "Intizor" va "Farishta" hikoyalari tahlili quyidagi fundamental ilmiy xulosalarni beradi:

1. **Talqin falsafiyligi:** Yozuvchi ma'naviy-axloqiy muammolarni quruq didaktika shaklida emas, balki qahramonlarning ruhiy olami va sub'ektiv kechinmalari orqali taqdim etadi.

2. **Uslubiy o'ziga xoslik:** Adib ijodida realistik tasvir bilan lirik-romantik pafos, xalqona ruh o'zaro sintezlashgan bo'lib, bu inson xarakterini tabiat va muhit bilan birga tiniq ko'rsatishga xizmat qilmoqda.
3. **Ilmiy qiymati:** Ushbu kam o'rganilgan hikoyalarning tadqiqotga jalb etilishi Sobir O'nar badiiy olamini va XXI asr o'zbek hikoyachiligi taraqqiyotini to'laqonli baholashda muhim nazariy manba bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

[1] Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: "Sharq", 2007. – B. 124-128.
[2] Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2006. – B. 112-115.
[3] Kenjayeva P. Hozirgi o'zbek hikoyalarida qahramon ruhiyatini tasvirlash tamoyillari: Filol. fan. nom. diss. – Toshkent, 2008. – B. 54-58.
[4] O'nar S. Begona mehmon. Hikoya // "Yoshlik" jurnali. – 2014. – № 5. – B. 24–29.
[5] O'nar S. Intizor. Hikoya // Xurshid Davron kutubxonasi elektron portali. – 2018. URL: https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/sobir-onar-intizor.html
[6] O'nar S. Farishta. Hikoyalar to'plami. – Toshkent: "O'zbekiston", 2016. – B. 12-18.